

АНОТАЦІЯ

Берестень А. В. Трансформація юридичної практики в Україні в аспекті європейської інтеграції: теоретико-правова характеристика. – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 081 Право (галузь знань 08 Право). – Харківський національний університет імені В.Н. Каразіна Міністерства освіти і науки України, Харків 2026.

Дисертація присвячена комплексному теоретико-правовому дослідженню трансформації юридичної практики в Україні в умовах європейської інтеграції. У роботі викладено результати системного аналізу змін, що відбуваються у правовій системі України під впливом євроінтеграційних процесів, визначено теоретико-методологічні засади трансформації юридичної практики в умовах зближення правової вітчизняної правової системи з європейським правовим простором, виокремлено і охарактеризовано основні напрями її розвитку, а також окреслено перспективи вдосконалення національних моделей правничої діяльності з урахуванням імплементації правових стандартів Європейського Союзу.

У розділі 1 містяться результати комплексного аналізу теоретико-методологічних засад трансформації юридичної практики в Україні як складного соціально-правового феномену в умовах європейської інтеграції, впливу глобалізаційних змін, розвитку цифровізації та правового режиму воєнного стану. Встановлено, що юридична практика є динамічним елементом правової системи, який найбільш чутливо реагує на зміни у законодавстві, суспільстві та міжнародному середовищі, виконуючи функцію адаптації правових норм до реального життя.

Обґрунтовано, що трансформація юридичної практики є комплексним процесом і включає в себе інституційні, процедурні, методологічні, аксіологічні та технологічні зміни. Обґрунтовано, що на відміну від інших змін і перетворень, трансформація означає якісний перехід до нової моделі правничої діяльності, орієнтованої, перш за все, на забезпечення верховенства права, прав людини,

підвищення ефективності правозастосування та інтеграції до європейського правового простору.

Охарактеризовано ключові науково-методологічні підходи до дослідження трансформації юридичної практики. Зокрема, особливу увагу приділено соціально-правовому, аксіологічному, герменевтико-догматичного, системно-комплексного, компаративістського та євроінтеграційного. Доведено, що їх поєднання дозволяє забезпечити цілісне розуміння змін у сфері правозастосування, правотворчості та організації юридичної діяльності. Встановлено, що трансформаційні процеси у сфері юридичної практики мають тривалий, системний і нелінійний характер, що узгоджується з концепцією *path dependence* («залежності від попереднього розвитку»).

Розкрито правову природу та особливості формування міждержавних правових стандартів юридичної діяльності на рівні Європейського Союзу. Проаналізовано еволюцію права Європейського Союзу, починаючи з Римських договорів 1957 р., Маастрихтського договору 1992 р., Амстердамського договору 1997 р. та Лісабонського договору 2007 р., які заклали підвалини створення єдиного правового простору, зміцнення принципу верховенства права та інституційного забезпечення прав і свобод людини. Визначено, що стандарти юридичної практики в Європейському Союзі формуються на основі багаторівневої системи правового регулювання, яка включає первинне право ЄС, Хартію основоположних прав Європейського Союзу, акти вторинного права, практику Суду Європейського Союзу, а також рекомендаційні та оціночні механізми інституцій ЄС.

Особливу увагу приділено правовому доробку Європейського Союзу у сфері правосуддя, доступу до правової допомоги, захисту прав потерпілих, медіації, фінансового моніторингу та організації правничої діяльності. Зокрема, охарактеризовано значення Директиви 2013/48/ЄС про право доступу до адвоката у кримінальному провадженні, Директиви (ЄС) 2016/1919 про правову допомогу для підозрюваних і обвинувачених, Директиви 2012/29/ЄС про мінімальні стандарти щодо прав, підтримки та захисту потерпілих від злочину, Директиви 2008/52/ЄС про окремі аспекти медіації у цивільних та комерційних

справах, Директиви (ЄС) 2015/849 щодо запобігання використанню фінансової системи для цілей відмивання коштів і фінансування тероризму, а також регламентів ЄС у сфері захисту персональних даних, електронної ідентифікації та судового співробітництва. Доведено, що зазначені акти формують не лише нормативну основу, але й функціональні стандарти юридичної практики, що охоплюють процесуальні гарантії, професійні вимоги до правників, інституційні механізми правосуддя та стандарти правозахисної діяльності.

Досліджено функціональну роль інституцій Європейського Союзу, Ради Європи та професійних організацій у формуванні стандартів юридичної практики. Передусім, адвокатської діяльності, професійної етики юриста, забезпечення незалежності правничої професії та доступу до правосуддя. Підкреслено, що такі стандарти мають багаторівневий характер і включають нормативно-правові, етичні та інституційні компоненти. Визначено особливості імплементації європейських правових стандартів юридичної діяльності в Україні. Зокрема, у сфері реформування судової влади, здійснення антикорупційної політики, функціонування адвокатури, юридичної освіти, цифровізації правосуддя та забезпечення прав людини. Доведено, що цей процес характеризується наявністю як позитивних змін, так і системних проблем, пов'язаних із формальним запозиченням і провадженням норм права Європейського Союзу без належної практичної апробації.

Охарактеризовано пріоритетні сфери, у яких юридична діяльність потребує європеїзації. Зокрема, це: удосконалення антикорупційної політики, реформування судової системи, реформування діяльності адвокатури, розвиток системи безоплатної правничої допомоги, імплементація антидискримінаційних стандартів у діяльність органів влади, удосконалення механізмів протидії відмиванню коштів, розвиток електронного правосуддя, цифровізація правничої діяльності та оновлення юридичної освіти. Підсумовано, що європеїзація юридичної практики в Україні означає не лише адаптацію законодавства до *acquis* Європейського Союзу, а й трансформацію правозастосовної методології, правової культури, професійної етики та інституційної організації правосуддя.

У розділі 2 досліджено європейську інтеграцію як чинник трансформації юридичної практики в Україні. Проаналізовано вплив євроінтеграційного курсу держави на правотворчу діяльність, правозастосування та реформування системи правосуддя. Встановлено, що інтеграція правових цінностей Європейського Союзу, зокрема демократії, верховенства права, поваги до прав і свобод людини, рівності, правової визначеності та належного урядування, є ключовим напрямом модернізації національної правової системи.

Як приклад трансформації юридичної практики під впливом процесів європейської інтеграції, розкрито еволюцію нормативного регулювання правотворчої діяльності в Україні. Проаналізовано сучасний етап її розвитку у контексті гармонізації національного законодавства з правом Європейського Союзу. Особливу увагу приділено значенню Закону України «Про правотворчу діяльність» 2023 р., який закріплює принципи правотворчості, визначає ієрархію нормативно-правових актів, передбачає механізми правового моніторингу, оцінки впливу законодавства та планування правотворчої діяльності, а також орієнтує нормотворчий процес на адаптацію до *acquis* Європейського Союзу. Окремо проаналізовано інститут лобювання як елемент демократичного процесу та інструмент забезпечення прозорості взаємодії між владою і суспільством.

Проаналізовано трансформацію цілей і змісту правозастосування під впливом процесів європейської інтеграції. Встановлено, що сучасна правозастосовна діяльність в Україні поступово набуває рис інтегративного та динамічного процесу, який виходить за межі суто внутрішнього права та включає міжнародні й європейські стандарти як безпосередні орієнтири. Підкреслено значення реформ процесуального законодавства 2017 р., розвитку принципів змагальності та рівності сторін, обов'язку врахування практики Європейського суду з прав людини, а також зростання ролі практики Суду Європейського Союзу та міжнародного кримінального права в національному правозастосуванні.

Значну увагу приділено аналізу трансформації судової практики як центрального елементу юридичної діяльності. Встановлено, що сучасна судова

практика в Україні поступово переходить від формально-догматичного підходу до принципово-орієнтованого, заснованого на верховенстві права, практиці Європейського суду з прав людини, посиленні мотивування судових рішень та оцінці соціальних наслідків правозастосування. Підкреслено, що цифровізація істотно змінює способи здійснення правосуддя, професійні компетентності правників та механізми юридичної аргументації.

Окремо проаналізовано вплив на еволюцію юридичної практики судової реформи в Україні після 2014 р., включаючи конституційні зміни 2016 р., оновлення законодавства про судоустрій і статус суддів, створення антикорупційної інституційної інфраструктури, формування та розвиток спеціалізованих антикорупційних органів, а також подальші етапи оновлення органів суддівського врядування. Водночас наголошено на збереженні системних проблем, серед яких: ризики політичного впливу на судову владу, недосконалість процедур добору суддів, фрагментарність дисциплінарних механізмів, кадрові проблеми та інституційна вразливість окремих органів правосуддя.

У контексті оцінки євроінтеграційного поступу України розглянуто вплив Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом, набуття Україною статусу кандидата на членство в Європейському Союзі, а також процесу скринінгу законодавства на розвиток правової системи. Підкреслено, що перехід до передвступної моделі інтеграції супроводжується визначенням пріоритетних сфер реформування, зокрема у галузях правосуддя, антикорупційної політики, фінансового контролю, медіарегулювання, захисту прав людини, захисту персональних даних, прав національних меншин, а також у сфері адаптації митного, податкового, корпоративного та адміністративного законодавства до права Європейського Союзу.

Проаналізовано національне законодавство, що забезпечує європеїзацію юридичної практики, зокрема Закон України «Про правовий режим воєнного стану» 2015 р., Закон України «Про медіа» 2022 р., Закон України «Про адміністративну процедуру» 2022 р., Закон України «Про національні меншини (спільноти) України» 2022 р., законодавство у сфері запобігання корупції,

запобігання та протидії легалізації доходів, одержаних злочинним шляхом, законодавство про судоустрій і статус суддів, а також нормативні акти, що регулюють діяльність спеціалізованих антикорупційних органів. Підкреслено значення цифровізації державного управління, розвитку електронних сервісів, системи публічних закупівель та адаптації до стандартів ЄС у сфері захисту персональних даних і фінансового моніторингу.

Підсумовано, що трансформація юридичної практики в Україні є багатовимірним і тривалим процесом, який охоплює інституційні, нормативні, функціональні, технологічні та ціннісні зміни. Доведено, що європейська інтеграція виступає визначальним чинником модернізації юридичної практики, зумовлюючи перехід від формального нормативного запозичення до функціонального наближення національної правової системи до стандартів Європейського Союзу. Обґрунтовано, що подальше реформування юридичної практики в Україні має здійснюватися на основі поєднання нормативного, інституційного та аксіологічного підходів, орієнтованих на забезпечення реальної дії принципу верховенства права, незалежності правосуддя, ефективного захисту прав людини та інтеграції України до європейського правового простору.

Ключові слова: юридична практика, європейська інтеграція, європеїзація права, Європейський Союз, правотворчість, права людини, правова держава, правозастосування, верховенство права, право Європейського Союзу, Суд Європейського Союзу, Європейський Суд з прав людини, Україна, міжнародно-правовий розвиток, судова реформа.